

БЕЗБЕДНОСТ СРБИЈЕ У КОНТЕКСТУ ДАЉЕГ ШИРЕЊА НАТО-а НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Ивана М. Величковски
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Политика ширења НАТО-а на Западном Балкану која се наставља приступањем Црне Горе Алијанси свакако утиче на промену безбедносног окружења Србије. Недуго након упућеног позива за чланство Црној Гори, Србија је потврдила сарадњу са НАТО-ом, склопивши споразум о логистичкој сарадњи са овом организацијом. Главни циљ овог рада јесте анализа ових догађаја, посебно у односу на прокламовану неутралност Србије и њене националне циљеве. У раду се настоје представити национални интереси Србије на основу њених стратешких докумената, затим основне одлике безбедносног окружења Србије која постепено бива заокружена чланицама НАТО-а, као и начини на које се приступање Црне Горе Алијанси и најновији споразум између Србије и НАТО-а одражавају на безбедност Србије, али и на однос између Србије и Русије. Истраживањем се долази до закључка да је НАТО незаобилазан фактор безбедности у читавом региону Западног Балкана и да свако планирање одбране и безбедности Србије мора да уважи ову важну чињеницу, посебно због опредељења Србије да своју судбину веже за ЕУ која у НАТО-у види кључног заштитника сопствене безбедности.

Кључне речи: *безбедност, национални интереси, Србија, Црна Гора, Западни Балкан, НАТО, САД, Русија*

Увод

Позиција Србије у средишњем делу Балканског полуострва, релативно малог, али геостратешки важног простора, пресудно одређује њене маневарске могућности у стратешком погледу. Осим бројних ратова које је водила у име свог националног признања, Србија је била жртва окупација у оба светска рата и интервенције НАТО-а на крају двадесетог века. Од бомбардовања 1999. године за Србију је у потпуности промењено безбедносно окружење. Њена ситуација је много деликатнија но што је била 90-тих по распаду СФРЈ, јер је њен суверенитет доведен у питање. Од завршетка рата 1999. године територија Косова и Метохије стављена је под надзор међународне заједнице и НАТО-а. Међутим, Косово је 2008. године са-

мопрокламовало своју независност коју су признале 23 државе чланице ЕУ, којој Србија тежи, односно половина свих држава света. Упркос борби за очување територијалне целовитости и суверенитета коју Србија води свим расположивим дипломатским и правним средствима, ствари се у пракси одвијају другачије. Постоји више значајних разлога због којих Србија није у завидној ситуацији када је у питању заступање и одбрана њених националних интереса. Она је у потпуности окружена чланицама НАТО-а и државама које су затражиле чланство у Алијанси, што веома сужава њен маневарски простор када је у питању остваривање безбедносних интереса. С друге стране, Србија је ослабљена и привредно заостала земља коју гуше бројни политички, економски, социјетални и демографски проблеми, што чини неповољном њену укупну безбедносну ситуацију у геостратешки не тако безначајном региону какав је Западни Балкан.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ СРБИЈЕ И БЕЗБЕДНОСНО ОКРУЖЕЊЕ

Национални интереси Србије изражени у стратешким документима

Основни садржај сваке стратегије националне безбедности чине изазови, ризици и претње који могу да угрозе безбедност нације. Ту су и циљеви унутрашње и спољне политике безбедности које владајуће елите дефинишу на основу виталних националних интереса, као и задаци, односно практични кораци који се препоручују на путу остваривања безбедносних циљева.¹ Стратегија националне безбедности Републике Србије се у том смислу не разликује. Она представља највиши стратешки документ који садржи смернице за формулисање безбедносне политике. У њој се истиче да је највиши национални интерес Србије очување независности, суверенитета и територијалног интегритета, уз опредељеност за неговање демократских вредности, поштовање међународног права, успостављање сарадње са свим безбедносним субјектима међународног система и унапређење регионалног мира и сигурности. Србија је оријентисана на сарадњу са Уједињеним нацијама и свим другим међународним и регионалним организацијама ради обезбеђења властите и унапређења регионалне и глобалне безбедности.²

По свему судећи, национални интереси Србије изражени су на исти или сличан начин као и национални интереси већине других демократских држава Европе и света. Међутим, Србија је мала и сиромашна земља, која се налази на изузетно осетљивом географском подручју, прикљештена различитим утицајима моћних актера, па су њени капацитети за самостално одлучивање и деловање у правцу остваривања виталних националних циљева ограничени. Ситуација је деликатна због наслеђених про-

¹ Кековић, З., *Системи безбедности*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2009, стр. 127.

² Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС”, број 88 од 28. октобра 2009. Преузето 16. априла 2016., са http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_-20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf, стр. 3.

блема из ближе и даље прошлости који имају капацитет да угрозе мир и безбедност у региону. У стратегији се истиче опасност од низа различитих претњи, традиционалних и не традиционалних. Отворено питање будућности Косова, проблеми у функционисању Босне и Херцеговине и присутност сепаратистичких тежњи могу бити извор дестабилизације региона Западног Балкана. Главном претњом безбедности Србије сматра се самопрокламована независност Косова, посебно због нестабилне ситуације у покрајини која се повезује са корупцијом, експанзијом организованог криминала у виду недозвољене трговине наркотицима, оружјем и људима, етничким и верским екстремизмом, непоштовањем људских права, ограничавањем слободе кретања, узурпацијом и уништавањем приватне имовине и културно-историјског наслеђа, као и могућношћу планирања терористичких акција. Ситуацију у целокупном региону Западног Балкана погоршава и проблем повратка избеглих, прогнаних и интерно расељених лица, којима није надокнађена штета и чији је социјални статус врло лош.³

Набројани проблеми који дају специфичан карактер безбедносној динамици региона постају још сложенији када се повежу са још једним значајним фактором. Геополитички положај Западног Балкана је изузетно сложен ако се има у виду укрштање мноштва често противречних интереса на овом простору. Економски развијене државе Западна су енергетским и комуникационим правцима преко овог региона повезане са Кавказом, Каспијским басеном, Блиским истоком и Средоземљем. Повезаност са овим регионима је кључна за снабдевање најзначајнијим дефицитарним енергетским ресурсима, попут нафте и природног гаса. Њихов утицај, као и утицај страних сила из других региона чији је циљ искоришћавање транзитних и стратешких потенцијала региона могу да проузрокују затегнутост у односима између регионалних актера у било ком тренутку. Њихови односи су већ оптерећени националним, етничким, верским и политичким антагонизмима, због чега упорно изостаје самостална иницијатива за регионалним повезивањем. Последица тога је њихова марионетска позиција у односу на велике силе, зависност од стране помоћи и немогућност остварења користи од сарадње у различитим областима. Чињеница која се не негира у самој стратегији јесте да су државе региона економски слабе, социјално нестабилне и институционално недовољно изграђене да би достигле завидан ниво демократичности својих друштава, па је увек присутна опасност од избијања криза и оружаних сукоба.⁴

Закључак који произилази из анализе Стратегије националне безбедности, али и Стратегије одбране Републике Србије, јесте несигурност Србије у њеном непосредном окружењу.⁵ Иако се оружана агресија сматра мало вероватном, бојазан за њено избијање унутар и између држава региона постоји због мноштва супротстављених интереса. С друге стране, Србија је, као и друге земље Европе и света, рањива на бројне не традиционалне претње безбедности. Да би остварила свој главни национални циљ, очување независности, суверенитета и целовитости, оријентисана је на сарадњу са свим релевантним регионалним и међународним актерима чија је улога да унапређују мир и стабилност. Са жељом да се једног дана нађе у ЕУ, Србија истиче намеру да примењу-

³ Исто, стр. 6-8.

⁴ Исто, стр. 6-7.

⁵ Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС”, број 88 од 28. октобра 2009. Преузето 19. априла 2016, са http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_odbrane_lat.pdf, стр. 6-9.

је стандарде и поштује обавезе Европске безбедносне и одбрамбене политике. Упркос болном искуству из 1999. године, Србија је 2006. године приступила програму Партнерство за мир, сматрајући сарадњу са НАТО-ом могућношћу за постизање трајне стабилизације региона.⁶ Она је опредељена за изградњу добрих односа са САД, упркос њиховој одлуци да признају једнострано проглашену независност Косова, јер је њихова подршка важна за успех демократије и стварање услова за мир и напредак у региону.⁷

Безбедносно окружење – фактори који угрожавају безбедност Србије

На војно-политичку позицију било које земље, па и Србије, али и на формулисање одбрамбене и безбедносне политике пресудно утичу чиниоци попут географског положаја, величине територије, становништва, климе, рељефа, природних и рудних богатстава, комуникационих праваца и сл.⁸ Србија је према својим физичко-географским карактеристикама мала континентална земља, површине 88 361 квадратни километар (укључујући територију Косова и Метохије), са чак осам суседа. Има мало природних богатстава и рудних потенцијала, па самим тим и мали геоекономски значај, али је ситуација другачија у геополитичком смислу. Интереси великих сила одувек се укрштају на простору Балкана, па тако територија коју заузима Србија има већи геополитички значај него што то на први поглед изгледа.⁹

Унутрашње миграције за Србију представљају велики проблем. Емиграција се посебно бележи у сеоским насељима, брдско-планинским и пограничним пределима. Нека од њих су потпуно опустела, нарочито у пограничним зонама, пре свега уз источну и јужну границу Србије. Одсељавање Срба има велике последице за безбедност и одбрану. Проблем се усложњава кад у оваквим подручјима постоје мањинске заједнице чија је матица суседна држава. Оне временом могу постати бројчано доминантне, а у појединим деловима пограничног појаса и једино становништво. Како су односи међу државама на Балкану традиционално оптерећени мањинским проблемима и експанзионистичким намерама, сепаратистичке тежње биле би логична последица оваквих ситуација. За Србију, која се већ суочава са нерешивим проблемом Косова, најалармантније је одсељавање Срба из пространих брдско-планинских, као и мањих котлинских и долињских области које се налазе између КиМ и централне Србије, на једној страни, и из долина Јужне и Западне Мораве, на другој страни.¹⁰ Убрзани раст броја албанског становништва могао би да појача аспирације ка остваривању пројекта „Велике Албаније”. Осим тога, Србија се још

⁶ Стратегија националне безбедности Републике Србије 2009, оп. цит., стр. 15-16.

⁷ Исто, стр. 19.

⁸ Килибарда, З., *Основе геополитике*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2008, стр. 9-10.

⁹ Пророковић, Д., *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 719-720.

¹⁰ Према саопштењу о унутрашњим миграцијама у 2014. години, од четири региона Републике Србије једино регион Београда има позитиван миграциони салдо (већи број досељених у односу на одсељене). Извор: Саопштење СН60, Републички завод за статистику, преузето 24. јуна 2016, са http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/80/59/Saop_186_SN60_srb.pdf.

од распада СФРЈ суочава са великим одливом становништва у европске и прекоокеанске земље услед готово константне војно-политичке и економске кризе и генерално лоших услова за живот и напредак. Подразумева се да главнину исељеника чини младо, репродуктивно, радноактивно и високообразовано становништво.¹¹

Општа оцена геополитичког положаја Србије у 21. веку је неповољна. Бројне, дугачке и разноврсне границе захтевају велику пажњу и улагања ради уређења, контроле и комуникацијске пропустљивости. У случају поремећених односа или ратних неприлика, велики број граница ствара и велике проблеме за очување безбедности земље. Већина суседа Србије је у ближој и даљој прошлости испољавала територијалне претензије на пограничне области, а присуство националних мањина баш у таквим областима не гарантује да се то неће поновити. Такође, периферност, недовољна саобраћајна повезаност, слаба улагања у развој привреде и општа државна небрига утицали су на то да процеси индустријализације и урбанизације заобиђу пограничне територије Србије. Насеља у њима углавном су мала, сеоска, неразвијена, раштркана, са старим и руинираним кућама, често без струје, водовода, телефонских веза, школа и путева. Пољопривреда је доминантна делатност. Становништво је старо, младих готово да нема, а постоје и села која су потпуно опустела. Деценијско запостављање довело је до опште економске заосталости, сиромаштва и бесперспективности. Због осећаја економске несигурности становништво се константно исељава. Неке земље развијају посебне програме за задржавање становништва у пограничним подручјима, пре свега због безбедности својих граница, али Србија нема такве пројекте.¹²

Са својим недефинисаним границама, заосталом економијом и у свеопштој немоћи да оствари значајнији утицај у региону и шире Србија се у потпуности уклапа у општу слику Западног Балкана као нестабилног подручја са мноштвом безбедносних изазова, ризика и претњи, па јој није нимало једноставно да планира безбедност и одбрану територије и становништва. Због проблема са Косовом принуђена је да троши расположиве ресурсе и снагу на решавање овог сложеног питања, уместо на економски раст и развој, побољшање животног стандарда и унутрашње и регионално јачање. Национални циљ очувања територијалног интегритета и суверенитета, укључујући територију Косова и Метохије, са позиционирањем НАТО-а и САД у региону, постало је немогуће остварити. Разлог за то је безрезервна подршка најмоћније силе света осамостаљењу Косова од Србије још од првог дана сампрокламоване независности. Због те чињенице, у овом тренутку чини се разумнијим систематско планирање и предузимање адекватних мера за решавање других веома значајних питања од којих зависи целокупна будућност Србије и, што је посебно значајно, осигурање безбедности ионако већ окрњене српске територије.

Србија би због свог специфичног положаја морала да ревитализује пограничне области. Стимулисање повратка млађег становништва може се постићи једино побољшањем животних услова. То подразумева улагања у индустрију, пољопривреду, саобраћајнице, туризам (посебно у планинским подручјима источне, јужне и западне Србије, али и на територијама где постоје језера или протичу велике реке). Србија,

¹¹ Степић, М., *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 273-274.

¹² Stanković, S., *O granicama Republike Srbije – bezbednosni aspekt*, U zborniku: *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, str. 284-299, Medija centar „Obrana”, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Institut za strategijska istraživanja, Београд, 2010, стр. 295-296.

која је економски потпуно ослабљена и уназађена, нема средства за велике пројекте, али би средњорочно и дугорочно морала да планира развој, одбрану и опстанак у балканском окружењу, чија динамика никада неће престати да изненађује. Војно присуство највеће светске силе на простору јужне српске покрајине и на подручју целог Западног Балкана, која је, како историјске чињенице показују, јасно наклоњена муслиманским интересима, наводи на дубоко промишљање безбедносне политике Србије и одбране њених крхких граница. То потврђује директно мешање САД у унутрашње ствари Србије, које је кулминирало оспоравањем њене територијалне целовитости и признањем једнострано проглашене независности Косова.

Мултиетничност држава Западног Балкана представља трајан извор могућих сукоба и нарушавања безбедности региона. Поред отвореног питања Косова, други дуготрајни и нерешени проблеми су: (не)функционисање државне творевине БиХ; македонско државно и национално питање; проблеми наслеђени после распада Југославије, попут разграничења, сукцесије имовине, избеглих и расељених лица, ратних злочина и тужби пред Међународним судом правде у Хагу и др. Вечито непријатељство у односима између регионалних актера онемогућило је чвршћу регионалну сарадњу. Западни Балкан је економски заостао у односу на друге европске регионе, упркос томе што представља важно транзитно подручје као копнени, поморски и ваздушни мост између Европе, Азије и Африке.¹³

НАТО на Западном Балкану и безбедност Србије

НАТО као инструмент спољне и безбедносне политике САД на Западном Балкану

Судећи према досадашњој политици САД, Србија треба да буде део евроатлантског одбрамбеног система, а не руска тачка ослонца у овом делу Европе која би некад могла послужити као база за инсталирање руског ракетног система. Због тога САД обилато користе НАТО како би оствариле пресудан утицај на све земље западног Балкана. Збигњев Бжежински сматра да САД имају дугорочан интерес да продру дубоко у Азију и заокруже Русију. Европа је „природни мостобран“ и „одскочна даска“ у том процесу, а Западни Балкан у зони евроатлантског утицаја као њен саставни део. Зато је НАТО главни механизам за примену америчког политичког утицаја на европска питања и темељ трајног војног присуства у Европи.¹⁴ Уз контролу важних тачака на Јадрану, посебно Отрантских врата, и са војним базама у БиХ, Македонији, Албанији и на Косову, САД имају велику стратешку моћ на Западном Балкану. У позицији су да за трен изврше продор у дубину полуострва и успоставе контролу над његовим главним саобраћајним и геостратешким коридорима.¹⁵

¹³ Баришић, И., Талијан, М. и Бериша, Х., Балкан – изазови, ризици и претње, *Војно дело*, 66(2), 72-92, 2014, стр. 76-80.

¹⁴ Brzezinski, Z., *Velika šahovska ploča*, CID, Podgorica, 1999, str. 44, 81.

¹⁵ Petrović, D., *Srbija i savremeni geopolitički procesi u Evropi i na Balkanu*, U: *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, str. 64-77, Medija centar „Obrana“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 2010, str. 69; Пророковић, Д., *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, оп. цит., стр. 434, 437-438.

Значајан инструмент путем којег САД контролишу Балканско полуострво, као, поред осталих простора, и читаву Европу јесте НАТО. Војно присуство најмоћније државе света на Западном Балкану у највећој мери одређује одбрамбену и безбедносну политику Србије. Србија је реформисала своју армију и усвојила низ мера како би се донекле приближила стандардима НАТО-а, а пре или касније поставиће јој се питање укључења у Алијансу, пре свега због чињенице да су све посткомунистичке државе, које су почев од 1999. године ушле у састав ЕУ, претходно постале чланице Алијансе.¹⁶ То је логична последица чињенице да ЕУ у НАТО-у види свог највећег безбедносног заштитника. Након 2000. године страни високи званичници у више наврата су истицали да је наставак ширења НАТО-а саставна компонента стратегије алијансе за уједињење и стабилизацију Европе.¹⁷ Доследност у том курсу доказала су проширења у два таласа – 2004. и 2009. године, као и низ споразума о интензивирању сарадње са потенцијалним чланицама.¹⁸

НАТО је присутан на целом простору Западног Балкана. Има војне базе у БиХ (Тузла), Македонији (Криволак), Албанији (Драч) и на КиМ („Бондстил” код Урошевца). Проблематизовањем албанског питања учвршћен је његов положај у региону, а својом огромном моћи у стању је да усмерава све будуће токове у жељеном смеру. Стационарањем у БиХ, Македонији, Албанији и на КиМ остварује више значајних циљева. У европској структури НАТО-а практично је попуњена територијална празнина, ако се узме у обзир тежња већине осталих нечланица за пријемом и сарадња кроз Партнерство за мир. Остварена је контрола над главним саобраћајним и геостратешким коридорима до старих и нових петролејских резерви. Дугорочно је сузбијена експанзија руских амбиција према Балкану и Средоземљу. Базе на Балкану представљају добру „одскачну даску” за будуће ангажовање у црноморској, кавкаској, каспијској и средњоазијској зони. Одбраном интереса муслиманског становништва на Балкану чак би се могло ублажити „антинатоовско” расположење код радикалних муслимана у свету. И, можда најбитније, НАТО је наставио да живи и обезбеди себи улогу за будућност, која је била на стакленим ногама након распада СССР-а и нестанка совјетског блока.¹⁹

Војна акција НАТО-а против СР Југославије 1999. била је прва операција Алијансе ван територије њених држава чланица од оснивања 1949. године. У сагласности са Вашингтонским уговором НАТО је био одбрамбена војна организација која је штитила мир и безбедност својих држава чланица. Околности за НАТО су се потпуно промениле након распада СССР-а и дезинтеграције противничког војног блока – Варшавског пакта. Уз одсуство директног непријатеља, НАТО је од одбрамбене постао шира политичка и безбедносна алијанса.²⁰ Мада, могло би се констатовати да је одувек био више политичко-војна него чисто војна алијанса, што се огледа у његовом дугорочном циљу учвршћења демократске идеологије и демократских вред-

¹⁶ 1999. Пољска, Чешка и Мађарска.

¹⁷ Croft, S., Guaranteeing Europe's security? Enlarging NATO again, *International Affairs*, 78(1), 2002, 97-114, p. 99.

¹⁸ 2004. Бугарска, Румунија, Словенија, Словачка, Естонија, Летонија и Литванија; 2009. Хрватска и Албанија.

¹⁹ Степић, М., *Српско питање – геополитичко питање*, оп. цит., стр. 282-283.

²⁰ Meyer, S. E., Carcass of Dead Policies: The Irrelevance of NATO, *Parameters: U.S. Army War College Quarterly*, 33(4), 2003, 83-97, p. 84.

ности у државама чланицама. Кроз процес проширења ка Истоку НАТО испуњава два важна задатка: увећава европску безбедносну заједницу и, у исто време, унапређује је, јер отклања потенцијалне безбедносне опасности од нестабилних држава на њеним границама.²¹ Трансформација НАТО-а у једну „мултисврховиту“ међународну безбедносну институцију била је од суштинског значаја за осигурање релевантности и трајања савеза у постхладноратовском свету.²²

Три основна задатка НАТО-а данас су: колективна одбрана, операције ван територија држава чланица (тзв. управљање кризама) и одржавање међународног мира и стабилности.²³ Последњим Стратешким концептом НАТО-а из 2010. године наглашено је опредељење да се много више пажње посвети превенцији криза, као и стабилизацији и реконструкцији подручја која су била захваћена сукобима.²⁴ Новом улогом НАТО-а у решавању конфликтних и постконфликтних ситуација у свету савез је у потпуности ревитализован, док је, с друге стране, постао моћно оружје у рукама САД за ширење утицаја у свету. Русија је отворено против претварања НАТО-а у глобалну безбедносну организацију. Наклоњена је развоју Европске одбрамбене и безбедносне политике, јер у томе види простор за своје учешће и стварање другачије безбедносне архитектуре у Европи.

Треба напоменути да у косовском случају ниједна држава чланица НАТО-а није била нападнута нити угрожена потенцијалним нападом. Стационирањем војних снага НАТО-а на КиМ, односно широм Западног Балкана и привлачењем овог региона у своју орбиту, ограничавају се руске геополитичке амбиције. Србија је принуђена да се прилагођава околностима на које углавном нема нимало утицаја.

Нивои повезаности земаља Западног Балкана са НАТО-ом

Србија је 1999. године била жртва НАТО бомбардовања, а данас сарађује са овом одбрамбеном и безбедносном евроатлантском организацијом путем програма Партнерство за мир, који је покренут 1994, а чији је члан од 2006. године. Од почетка новог века, Србија са бившим југословенским републикама (без Словеније) и Албанијом чини регион познат под геополитичким називом Западни Балкан. Иако су све државе Западног Балкана сагласне по питању тежње за уласком у ЕУ, нивои њихове сарадње са НАТО-ом се разликују. Албанија и Хрватска су чланице од 2009. године. Македонија се јасно потврдно изјаснила по питању чланства и већина њеног становништва подржава овакав став своје владе. Због проблема са интегра-

²¹ De Nevers, R., NATO's international security role in the terrorist era, *International Security*, 31(4), 2007, 34-66, p. 59.

²² Noetzel, T. & Schreer, B., Does a multi-tier NATO matter? The Atlantic alliance and the process of strategic change, *International Affairs*, 85(2), 2009, 211-226, p. 219.

²³ Veličkovski, I., *Mesto i značaj NATO-a u spoljnoj i bezbednosnoj politici Sjedinjenih Američkih Država posle 2000. godine*, Master rad, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013, стр. 16-18 и 33-38.

²⁴ Ђорђевић Б. и Глишић, М., *Организација Северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 44.

цијом албанске националне мањине на истоку земље и с обзиром на горко искуство Србије, може се закључити да Македонија у НАТО-у види заштитника своје безбедности, али и територијалне целовитости и независности. Међутим, њеном чланству се противи грчка влада због њиховог међусобног спора око имена. Чланство су затражиле и Црна Гора и БиХ, с тим што је са Босном и Херцеговином ситуација врло сложена. Заправо, Федерација БиХ жели да се прикључи чланству Алијансе, док се Република Српска јавно не залаже за учлањење због болног искуства из прошлости, што се односи и на Србију.

Народна скупштина Републике Србије је 26. децембра 2007. године донела Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка којом је проглашена војна неутралност Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до неког будућег референдума на којем би се грађани изјаснили по овом питању. Упркос томе, Србија је на више начина повезана са западним одбрамбеним и безбедносним структурама; као чланица Партнерства за мир остварује безбедносну сарадњу са НАТО-ом. Од 2010. године има своју мисију у НАТО-у са циљем учешћа у разговорима о глобалној безбедности. Војска Србије била је део бројних мултинационалних операција или мировних мисија под мандатом УН-а (Конго, Либериа, Обала Слоноваче, Либан, Кипар). Као кандидат за чланство у ЕУ Србија тежи да постане партнер у остваривању одбрамбене и безбедносне политике Уније. Потписала је споразум о учешћу у мисијама ЕУ и Споразум о безбедносним процедурама у размени поверљивих информација. Посебну сарадњу са Унијом остварује по питању борбе против организованог криминала.²⁵

Програм Партнерство за мир осмишљен је тако да охрабрује државе partnere у имплементацији општих политичких начела, али и специфичних безбедносних агенди. Прво, укључује поштовање и унапређење принципа међународног права, Повеље УН, Универзалне декларације о људским правима и бројних међународних споразума о границама, оружју, механизмима решавања спорова итд. Друго, подразумева сарадњу у постизању транспарентности и институционализације националних одбрамбених система, затим успостављање цивилне контроле оружаних снага, сарадњу у процесуирању ратних злочина, као и развој капацитета за спровођење заједничких акција са НАТО снагама у будућим хуманитарним и операцијама очувања мира. Очекивани резултат ових процеса је мир у региону и спремност држава партнера за активно суделовање у решавању безбедносних питања данашњице, али и за евентуално пуноправно чланство у НАТО-у. Свакако да се може поставити питање колико су акције НАТО-а у региону Западног Балкана израз жеље за миром, стабилношћу и просперитетом, а колико срачунатости ради повећања сопственог легитимитета и потврђивања релевантности. Исто питање може се поставити и у вези са ангажовањем ЕУ и њеном спољном и безбедносном политиком.²⁶ Али, реалност је таква да утицај западних политичко-безбедносних структура тренутно доминира регионом и приморава актере на специфична структурална прилагођавања и идеолошка преобликовања.

²⁵ Обрадовић, Ж., *Геополитика Србије*, Мегатренд универзитет, Београд, 2011, стр. 264-265, 270.

²⁶ Grillot, S. R., Cruise, R. J. & D'Erman, V. J., Developing security community in the Western Balkans: The role of the EU and NATO, *International Politics*, 47(1), 2010, 62-90, p. 26.

Сви српски министри одбране од 2000. године били су наклоњени јачању војне сарадње са НАТО-ом, без обзира на огромну непопуларност Алијансе у народу. Унутар Војске Србије су од 2007. године спровођене реформе којима је српски одбрамбени систем прилагођаван стандардима НАТО-а. Војска Србије је професионализована. Од јануара 2011. године нема више регрута, јер је укинута обавезно служење војног рока, а све војне послове обављају професионални војници. Војна актива је смањена до те године на 38 хиљада лица, са тенденцијом даљег смањења. Овај број је мали ако се узме у обзир да је у државној заједници са Црном Гором било око 100 хиљада војника који су пролазили годишњу војну обуку и службу. Војни рок је први пут са дванаест скраћен на девет месеци током 2003. године, затим је скраћен на осам, па на шест месеци, све док редовно служење није потпуно укинато. Ипак, ако се упореди са земљама у региону може се рећи да је Србија задржала солидне војне снаге. Иако недовољно за модернизацију, годишње се из буџета издваја око 1,5% БДП-а за потребе одбране (за 2016. годину су предвиђена средства од око 55,7 милијарди динара). Постоји интензивна билатерална и мултилатерална војна сарадња са државама суседима и међународним безбедносним организацијама, као и велики број уговора и билатералних споразума у области одбране. То је доказ да Србија тежи изградњи бољих односа у региону и да је оријентисана ка миру.²⁷

Приступање Црне Горе НАТО-у

Црној Гори је 2. децембра 2015. упућен званичан позив за прикључење НАТО-у. Министри спољних послова 28 држава чланица Алијансе су једногласно донели одлуку о отпочињању преговора о приступању са Црном Гором, потврђујући тиме политику отворених врата за евентуалне будуће чланице. Црна Гора је учесница програма Партнерство за мир од 2006. У том оквиру развија односе са НАТО-ом који се тичу демократских, институционалних и одбрамбених реформи и практичне сарадње. Свој први Индивидуални програм партнерства са НАТО-ом Црна Гора је усвојила 2008, а од тада до данас развијала је Индивидуални партнерски акциони план ради даљег продубљивања сарадње.²⁸ Са позивом прикључењу посао свакако није био завршен, јер је било неопходно да Црна Гора остане посвећена реформама и дотадашњем темпу напредовања. Окончањем процеса пријема у пуноправно чланство 2017. године, реализовано је прво проширење Алијансе од 2009. када су примљене Хрватска и Албанија.

За време рата на Косову 1999. НАТО је бомбардовао Црну Гору, као савезну државу у оквиру СР Југославије. Као последица тога, њени грађани су подељени по питању чланства у Алијанси. Ипак, црногорска влада је са одушевљењем прихватила позив и изразила понос због чињенице да је земљи признат напредак у реализацији реформи, иако се са таквим ставом не слаже целокупна црногорска јавност. Према истраживању јавног мњења, које је спровео Центар за демократију и људска права, у новембру 2015,

²⁷ Пророковић, Д., *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, оп. цит., стр. 728-729; Обрадовић, Ж., *Геополитика Србије*, оп. цит., стр. 265-270; Закон о буџету Републике Србије за 2016. годину, преузето 25. јуна 2016, са <http://www.parliament.gov.rs/upload/documents/3204-15.pdf>, стр. 85.

²⁸ Razvoj odnosa Crne Gore i NATO – ključni datumi, преузето 24. априла 2016, са <http://www.mvpei.gov.me/rubrike/nato/Razvoj-odnosa-Crne-Gore-i-NATO-kljucni-datumi>.

половина испитаника је била за улазак, а половина против уласка у НАТО.²⁹ Према мишљењу црногорских министара спољних послова и одбране и генералног секретара НАТО-а, упућени позив је добра вест не само за Црну Гору, већ и за читав регион Западног Балкана у смислу јачања безбедности и стабилности региона.³⁰ Према писању страних медија, Црна Гора је слободном вољом одабрала да се поистовети са вредностима, политичком праксом и одбрамбеним механизмима Запада.³¹

Примећује се да је позив Црној Гори упућен у време нестабилне безбедносне ситуације у Европи и свету, повезане са кризом у Украјини, ратом у Сирији, масовним избегличким таласима ка Европи из правца Блиског истока и са афричког континента, учесталим терористичким нападима и сл. Чланство у Алијанси свакако ће повећати обавезе по питању учешћа у војним мисијама у кризним подручјима. Црногорски војници тренутно учествују у мисији ISAF у Авганистану, а није искључиво да ће убудуће бити затражено њихово присуство у Сирији и другде.³² Занимљиво је да се из извештаја готово свих значајнијих западних медија (International New York Times, The Washington Times, CNN, Independent, Reuters, Deutsche Welle, Bloomberg, Spiegel, Euronews) у вези са позивом Црној Гори да се прикључи Алијанси може извући податак да тај потез „није по вољи Русији”.³³ Такав закључак стиче се због чињенице да је Русија изразила негодовање због најаве проширења НАТО-а на Исток, што сматра претњом сопственој безбедности. То се огледа у речима руског шефа дипломатије да је позивница била „грешка, чак и провокација”, председничког портпарола да ће уследити „одмазда” и председавајућег одбрамбеног комитета Думе да је НАТО био и да остаје „противник Русије”.³⁴

Сарадња Србије са НАТО-ом – неминовност или свесно опредељење

Споразум Србије са НАТО-ом

Судећи према прокламованој неутралности, Србија је у овом тренутку једина земља Западног Балкана која не изражава намере за прикључење НАТО-у. Истраживања „Нове српске политичке мисли” показују да је чак 73% грађана против ула-

²⁹ Истраживање политичког јавног мњења Црне Горе (новембар 2015), преузето 24. априла 2016, са <http://www.cedem.me/me/izdavavto/publikacije/send/27-publikacije/1725-istrazivanje-politickog-javnog-mnjenja>.

³⁰ Црна Гора добила позив за чланство у НАТО, преузето 24. априла 2016, са <http://www.vijesti.me/vijesti/crna-gora-dobila-poziv-za-clanstvo-u-nato-863334>.

³¹ Take That, Vladimir! Foreign policy, преузето 25. априла 2016, са http://foreignpolicy.com/2015/12/02/take-that-vladimir-putin-nato-europe-russia-montenegro/?wp_login_redirect=0.

³² Црној Гори stigao poziv u NATO – šta sad? Преузето 25. априла 2016. са <http://www.dw.com/bs/crnoj-gori-stigao-poziv-u-nato-%C5%A1ta-sad/a-18888258>.

³³ Strani mediji o pozivu CG u NATO, преузето 24. априла 2016, са <http://portalanalitika.me/clanak/210874/kako-su-strani-mediji-izvjestili-o-pozivu-crnoj-gori-da-pristupi-nato-u>.

³⁴ Svjetska štampa o pozivnici za NATO: Rusija iritirana zbog Crne Gore, Radio Slobodna Evropa, преузето 25. априла 2016, са <http://www.slobodnaevropa.org/content/sta-pise-svjetska-stampa-o-pozivnici-nato-za-crn-goru/27407258.html>; Take That, Vladimir! Foreign policy, преузето 25. априла 2016, са http://foreignpolicy.com/2015/12/02/take-that-vladimir-putin-nato-europe-russia-montenegro/?wp_login_redirect=0.

ска Србије у НАТО.³⁵ У последње две године Србија је водила амбивалентну политику. Као потписница Индивидуалног акционог плана партнерства са НАТО-ом, развила је сарадњу са Алијансом до највишег нивоа који може остварити једна нечланица. У складу с тим, била је учесница већег броја војних вежби у организацији НАТО-а. С друге стране, Србија је показала своју наклоност према Русији на више начина који су у супротности са политиком НАТО-а према бившем хладноратовском супарнику. Прво, одбила је да уведе санкције Русији због њеног војног ангажовања у Украјини, упркос притиску Запада да то учини. Друго, била је учесница војних вежби са Русијом у два наврата. Треће, она има статус посматрача у Организацији колективне безбедности и сарадње коју предводи Русија.

Влада Србије усвојила је Индивидуални акциони план партнерства (Individual Partnership Action Plan – IPAP) децембра 2014. године. Тиме је интензивирана сарадња са НАТО-ом која подразумева пружање помоћи и подршке Србији у реформама и модернизацији система безбедности и одбране. Сарадња се организује под окриљем програма Партнерство за мир и односи се на безбедносна, одбрамбена и војна питања, науку, животну средину, заштиту ресурса, планирање у ванредним ситуацијама, информисање јавности и административна питања. Треба напоменути да је овим споразумом потврђен највиши облик сарадње који се може успоставити између НАТО-а и државе која не изражава аспирације за пуним чланством у Алијанси, у овом случају Србије. Њиме се обезбеђује приступ Србији свим активностима које се организују под окриљем програма Партнерство за мир. План активности се прилагођава потребама земље партнера и креира са намером постизања циљева на пољима безбедности, реформи система одбране, борбе против корупције, заштите животне средине, економије, демократских реформи и унапређења људских права.³⁶

Законом о сарадњи са НАТО-ом у области логистичке подршке, који је потписан фебруара 2016, потврђена је решеност Србије за даље унапређење односа са Алијансом. Њиме Србија није постала чланица, али су припадницима Организације НАТО-а за подршку и набавку (NATO Support and Procurement Organisation – NSPO) гарантоване привилегије током боравка на њеној територији. Према споразуму, средства NSPO, приходи и друга имовина не подлежу опорезивању. Особље NSPO, као и њихова возила, имају право слободног пролаза кроз читаву територију Србије с тим што се приступ забрањеним безбедносним зонама усаглашава са надлежним органима. Особље NSPO, као и особље Војне канцеларије за везу са НАТО-ом, ужива све имунитете и привилегије у складу са Бечком конвенцијом (1961). Оно не плаћа порезе на зараду или било какву врсту прихода коју прима од НАТО-а. Споразумом је предвиђено да Влада Србије сноси трошкове подршке или услуга које затражи од NSPO. Договорена је размена поверљивих информација и података, као и могућност да се особљу NSPO, на њихов захтев, одобри приступ свим државним и приватним објектима у којима се врше испитивања и пробе. Стране су се сагласиле око израде и примене усаглашеног плана индустријске безбедности заснованог на безбедносној политици НАТО-а и њеним пратећим директивама.³⁷

³⁵ Истраживање – Србија, јесен 2015, Нова српска политичка мисао, преузето 25. априла 2016, са <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/istrazivanje-srbija-septembar-2015.html>.

³⁶ Механизми сарадње са НАТО-ом, Министарство одбране Републике Србије, преузето 12. маја 2016, са http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4358.

³⁷ Предлог Закона о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Организације НАТО-а за подршку и набавку (NSPO) о сарадњи у области логистичке подршке, преузето 27. априла 2016, са http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/154-16.pdf.

Политика неутралности Србије пре одаје утисак бесциљности него јасно формулисано националног циља. У њеном спољнополитичком иступању присутне су бројне противуречности које наводе на закључак да не постоји унутрашњи консензус о правцу кретања и националним интересима. Први раскорак је очигледан на највишем политичком нивоу. Премијер Србије је наклоњен прозападној политици која подразумева тежњу ка што скороријем учлањењу у ЕУ и што чвршћој сарадњи са западним политичким структурама на свим нивоима, док је председник републике видно проруски оријентисан. У ситуацији неодлучности којим путем поћи, српска политика неутралности тешко да може да буде схваћена озбиљно. Посебно у време велике затегнутости у односима НАТО-а, који тежи да се прошири на цео Западни Балкан, и Русије која још увек сматра да може да оствари пресудан геополитички утицај у двома православним земљама региона – Србији и Црној Гори. Садашња спољнополитичка позиција Србије у којој покушава да балансира између Запада и Русије заснована је на неколико важних разлога. Србија се ослања на руску подршку у борби за очување свог територијалног интегритета, што подразумева примену политичко-дипломатске праксе ради спречавања да Косово буде признато као независна држава и чланица УН. Затим, у српском јавном мњењу постоји уврежени НАТО скептицизам због бомбардовања 1999, али и симпатије у вези са неутралношћу које вуку корене из времена бивше Југославије која је током хладног рата изградила властити идентитет војне несврстаности.³⁸

Позив Црној Гори да се прикључи НАТО-у представља додатни притисак на Србију у вези са њеном будућом безбедносном оријентацијом. С обзиром на тежњу бошњачко-хрватске стране у БиХ за чланством у Алијанси, македонску јасну позицију и неспорну одлучност Косова по том питању, Србија ће се у догледној будућности наћи окружена чланицама НАТО-а. Ако остане на курсу европских интеграција, Србија неће имати други избор него да се укључи у западне безбедносно-одбрамбене структуре, па и у НАТО. Међутим, не може се тако једноставно пројектовати будућност. Ширење НАТО-а на Западном Балкану могло би да доведе и до нових сукоба у региону из више разлога. У Црној Гори и БиХ нема јасне већинске подршке грађана за приступање. Протести у Црној Гори поводом приступања могу се схватити као најаву дубоких друштвених подела и политичких преврата. Недавне размирице Хрватске и Србије око набавке наоружања показале су осетљивост њихових односа и лакоћу буђења непријатељских сентимената. Због ослањања на различите изворе спољне помоћи и подршке (САД и Русије) није тешко замислити неки вид системског обрачунавања на овом простору, где би регионални играчи послужили као „пијуни у унапред осмишљеној шаховској игри”.³⁹ Не треба заборавити још увек нерешено питање Косова и отворену подршку НАТО-а његовој независности и јачању албанског елемента у региону, што представља главну безбедносну опасност за Србију.

Међутим, ширење НАТО-а на Западном Балкану може се тумачити и у другачијем светлу. Случај са државама централноисточне Европе показује да је чланство у НАТО-у знатно утицало на промене у њиховом схватању безбедности. Сам процес безбедносне интеграције проузроковао је редефинисање норми и преуређење ин-

³⁸ Friis, K., Nato Enlargement—Back on the Agenda, *Policy Brief*, 2015, 18, p. 1.

³⁹ Асоцијација на већ поменути књигу Збигњева Бжежинског *Велика шаховска табла*.

ституција одговорних за осигурање безбедности. Безбедносни дискурс обојиле су вредности либералне демократије што се директно одrazilо на квалитет међусобних односа у читавом региону и учвршћење сарадње у безбедносним питањима.⁴⁰ Такође, постоје истраживања у којима се аргументује да НАТО, штитећи своје чланице од спољних опасности, осигурава унутрашње услове за јачање демократије и усвајање демократских вредности, што се истиче као посебно значајно за државе које пролазе кроз транзицију.⁴¹

Судећи према претходним искуствима, ширење НАТО-а на Западном Балкану могло би да допринесе превазилажењу заосталих проблема у региону, од којих су највећи подручја под међународним протекторатом, и то на тај начин што би осигурало мир и услове за учвршћење демократије унутар држава. Ради стварања трајног мира и сигурности, НАТО и ЕУ су од краја рата 1999. иницирали различите облике регионалне сарадње, рачунајући да је то најбољи начин да се успоставе квалитетни међусобни односи између актера региона.⁴² Иако је постигнут извесан напредак, који се углавном огледа у напорима да се постојећи спорови реше мирним путем, резултати по питању развоја регионалног идентитета су изостали. Због тога тежње свих држава региона да се интегришу у ЕУ и већине њих да се интегришу у НАТО у овом тренутку нису довољне за давање оптимистичних прогноза о могућности стварања безбедносне заједнице у региону у скоријој будућности.⁴³

Ширење НАТО-а и безбедност Србије на Западном Балкану

Позив Црној Гори да постане пуноправна чланица и јачање сарадње са преосталим државама региона Западног Балкана које још увек нису чланице, показују решеност НАТО-а да се строго учврсти у читавом региону. Посредством НАТО-а, САД су након хладног рата оствариле пресудан утицај на решавање безбедносних питања у региону и у том смислу однеле превагу над Русијом која је традиционално повезана са православним народима на овом простору. Иако Русија и даље улаже напоре у остваривању улоге значајног спољног фактора на Западном Балкану, безбедност региона почива на НАТО-у и то се огледа у неколико важних чињеница. Прво, државе које нису чланице отворено теже да то постану. Изузетак у том смислу су Србија и Република Српска, због болних искустава из недавне прошлости. Друго, НАТО је физички присутан у свим државама у региону, било посредством војних и мировних мисија, било посредством војних база. Опет је Србија изу-

⁴⁰ Gheciu, A., Security institutions as agents of socialization? NATO and the 'New Europe', *International Organization*, 59(04), 2005, 973-1012, pp. 997-1003.

⁴¹ Gibling, D. M. & Sewell, J. A., External threat and democracy: the role of NATO revisited, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 413-431, p. 429.

⁴² Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи, Процес сарадње у Југоисточној Европи, Регионални савет за сарадњу, Јадранско-јонска иницијатива, Процес сарадње на Дунаву, итд.

⁴³ Simić, P., Evroatlantizam i stvaranje „bezbednosne zajednice“ na Balkanu, U: *Nova Srbija, novi NATO – vizija budućnosti za XXI vek*, str. 171-183, Transconflict Serbia, Forum za etničke odnose, Klub 21, Beograd, 2011, str. 181-183.

зетак, али су у овом случају околности промењене закљученим споразумом о логистичкој подршци којим се војном особљу НАТО-а (NSPO) дозвољава слободан пролазак кроз земљу. Треће, све државе региона налазе се у процесу интеграција у ЕУ која у НАТО-у и даље види главног заштитника сопствене безбедности. Упркос несплањима које су савезници имали око Ирака,⁴⁴ али и тежњама ЕУ за формирањем јаким европских безбедносних структура, ЕУ и САД су чврсто повезане у оквиру НАТО-а. Европски савезници се традиционално поуздају у САД када је у питању одбрана и заштита њихове безбедности. Поуздање је посебно изражено код бивших комунистичких држава, сада чланица НАТО и ЕУ, које се у безбедносним питањима више ослањају на моћ САД него што рачунају на западне партнере.⁴⁵

У Србији не постоји већинска подршка грађана учлањењу у НАТО, па је сасвим извесно да би на евентуалном референдуму у овом тренутку изјашњавање по том питању било негативно.⁴⁶ С обзиром на то да суседне земље отворено теже чланству у Алијанси, са изузетком сложене ситуације у БиХ,⁴⁷ постоји могућност да се Србија у блиској будућности нађе окружена чланицама НАТО-а. С једне стране, то би могло да значи њену безбедносну угроженост, јер је НАТО „коаутор досадашње дезинтеграције Србије”.⁴⁸ Међутим, с друге стране, то би, такође, могло да значи да Србија нема разлога за бригу, јер је НАТО безбедносна организација.⁴⁹ Наша академска јавност је подељена по питању чланства. Постоје мишљења да би чланство у НАТО-у осигурало безбедност и стабилност Србије и њену европску будућност (Басара, 2011; Карагаћа, 2011; Павићевић, 2011).⁵⁰ Насупрот томе, има ставова да Србија не треба уопште да размишља о учлањењу у савез који је извршио агресију на њену територију наневши јој при том велику људску, материјалну и еколошку штету и, поред свега, подржао независност јужне српске покрајине (Антић, 2010; Ђетковић, 2010; Ђуретић, 2010; Опачић, 2010; Радиновић и Илић, 2011).⁵¹

⁴⁴ У време напада на Ирак развиле су се две групе мишљења о будућности односа евроатлантских савезника. Једни су тврдили да је криза толико дубока да односи савезника више никада неће бити исти, као и да је учињена непоправљива штета по питању будућег функционисања НАТО-а. С друге стране, постојала су схватања да је штета много мања, да ће поделе између савезника бити брзо превазиђене и да ће односи у НАТО-у бити уравнотежени са завршетком кризе. Било је и мишљења да ће неслагања око Ирака не само бити превазиђена већ да ће ојачати НАТО, ЕУ и односе између САД и европских савезника. О свему томе видети у: Cornish, P., NATO: the practice and politics of transformation, *International Affairs*, 80(1), 2004, 63-74.

⁴⁵ Yost, D. S., Assurance and US extended deterrence in NATO, *International Affairs*, 85(4), 2009, 755-780, p. 765.

⁴⁶ Преко 70% грађана Србије има негативан став по питању чланства у НАТО-у у 2016. години. Извор: Б92 и ЦЕСИД, преузето 15. јуна 2016, са http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=08&nav_category=11&nav_id=1117591.

⁴⁷ Већ се у тексту наводи да у Републици Српској не постоји подршка таквој иницијативи.

⁴⁸ Nakarada, R., Србија и НАТО – izvorišta dilema, U: Simić, D. R. (ur.), *Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti*, str. 311-321, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2011, str. 319.

⁴⁹ Гаџиновић, Р., Србија и НАТО – изазови и одговори, У: *Србија и НАТО – За и против (Мишљења и расправе)*, стр. 109-114, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 112.

⁵⁰ Zbornik radova „Nova Srbija, novi NATO – vizija budućnosti za XXI vek”, Transconflict Serbia, Forum za etničke odnose, Klub 21, Beograd, 2011; Зборник радова са скупа „Атлантске интеграције – предности и недостаци”, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2011.

⁵¹ *Србија и НАТО – За и против (Мишљења и расправе)*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010; Зборник радова са скупа „Атлантске интеграције – предности и недостаци”.

Такође, у једном делу академског круга влада мишљење да Србија треба да задржи неутралну позицију у односу на чланство у савезима војне природе, али да треба да нађе праву меру по питању остваривања сарадње са њима (Боровић, 2010; Гађиновић, 2010; Ђорђевић, 2010; Савић, 2010; Гајић, 2011; Петровић, 2011; Поповић, 2011).⁵² Заступници овакве позиције сматрају да је учешће Србије у програму Партнерство за мир сасвим адекватан вид сарадње са НАТО-ом. Овај програм представља погодан оквир за унапређење националне и регионалне безбедности, а оставља простор Србији да успоставља сарадњу и са другим релевантним безбедносним организацијама. То је посебно значајно у условима промена и непредвидљивости савременог међународног система. Те промене су двоструке. На једној страни се шири листа изазова, ризика и претњи безбедности на свим нивоима, док на другој страни израстају нови регионални и светски центри моћи који ће имати све већу политичку, економску, па и безбедносну улогу у свету.⁵³ Задатак Србије је да јасно дефинише претње сопственој безбедности и одреди своје место у регионалном оквиру, јер је то предуслов за креирање њене властите мреже безбедносних односа. Да се не би ишло даље по питању њене прокламоване неутралности, најпре би у складу са таквим опредељењем требало усагласити главне стратешке документе.⁵⁴

НАТО је учествовао у решавању најтежих проблема у региону током 90-их година и допринео његовој стабилизацији и демократизацији. Међутим, спровео је и контроверзну ваздушну кампању против бивше СР Југославије која је проузроковала низ негативних последица по интегритет и суверенитет данашње Србије.⁵⁵ Ситуација која данас постоји у региону, а коју, поред осталог, одликују нестабилност Косова, БиХ и Македоније, с једне стране чини пожељним присуство НАТО-а. У исто време, поред и даље постојећих традиционалних, нагомилавају се и не традиционалне безбедносне претње за чије сузбијање средства и деловање НАТО-а нису довољни, али ни адекватни. Највећи безбедносни проблеми у региону потичу од слабих држава које се одликују порозним границама, политичком нестабилношћу, неефикасним и корупцијом захваћеним институцијама, етничким поделама, економском заосталошћу, високом незапосленосту и сиромаштвом. У таквим околностима могуће је заостравање односа између етничких група, али и развој савремених безбедносних претњи попут организованог криминала и тероризма. Зато је за стабилизацију региона, поред НАТО-а, нужно и ангажовање других организација које су креиране за суочавање са оваквим изазовима. Већина европских лидера дели мишљење да ЕУ и НАТО представљају погодан оквир за остварење историјске шансе да Западни Балкан постане миран, стабилан и безбедан регион.⁵⁶

⁵² *Србија и НАТО – За и против (Мишљења и расправе)*; Зборник радова са скупа „Атлантске интеграције – предности и недостаци“.

⁵³ Русија, Кина, ЕУ, Организација уговора о колективној безбедности, БРИК, Шангајска иницијатива и др.

⁵⁴ Довољно је поменути Стратегију националне безбедности Србије усвојену 2009. у којој нема ни речи о прокламованој неутралности Србије.

⁵⁵ Ваздушну интервенцију против СР Југославије 1999. НАТО је спровео без сагласности Савета безбедности УН.

⁵⁶ Zagorcheva, D., NATO Enlargement and Security in the Balkans, *Journal of Regional Security*, 7(1), 2014, 7-33, p. 26; Величковски, И., Слабе државе Западног Балкана као могућа претња регионалној безбедности, *Годишњак Факултета безбедности*, 2015, 103-121, стр. 113-117.

Закључак

Безбедност је најзначајнији сегмент планирања политике и свеукупног развоја једне земље. Зато је важно сагледати све аспекте ситуације у којој се Србија данас налази. С обзиром на ограничене политичке, економске и безбедносне потенцијале, Србија није у стању да самостално заштити своје безбедносне интересе, што је недавна прошлост вишеструко показала. Она мора да буде отворена за склапање свих видова безбедносне сарадње, а НАТО је у том смислу незаобилазан фактор из више значајних разлога. Прво, НАТО ће остати релевантна одбрамбено-безбедносна организација Запада у догледној будућности, а вероватно и најмоћнија војна алијанса у савременом свету.⁵⁷ Према речима америчког професора политичких наука Ричарда Рапа, НАТО који је у стању да „преживи” Бушово време у стању је да „преживи” све.⁵⁸ Уједињене нације, ЕУ и ОЕБС не могу представљати адекватну замену за НАТО, јер не располажу капацитетима за осигурање колективне безбедности евроатлантске заједнице.⁵⁹ Друго, НАТО је практично окружио Србију, што се не сме занемарити. Напротив, Србија мора сарађивати са НАТО-ом докле год он постоји, а сви до сада склопљени споразуми у потпуности одражавају њену свесност у вези са том чињеницом. Треће, али свакако не и последње, Србија стоји чврсто при опредељењу за европске интеграције, што сарадњу са НАТО-ом, који је гарант европске безбедности, чини нужном и пожељном.

Да ли ће Србија постати пуноправна чланица показаће време. Ако је судити према искуствима свих бивших комунистичких држава централне и источне Европе које су након хладног рата у ЕУ и НАТО-у пронашле оквир за остваривање својих безбедносних и развојних циљева, али и тежњама свих осталих земаља Западног Балкана ка интеграцији у евроатлантске структуре, тешко је замислити другачији пут за Србију у ЕУ осим преко претходног чланства у НАТО-у.

Литература

- [1] Brzezinski, Z., *Velika šahovska ploča*, CID, Podgorica, 1999.
- [2] Cornish, P., NATO: the practice and politics of transformation, *International Affairs*, 80(1), 2004, 63-74.
- [3] Crna Gora dobila poziv za članstvo u NATO, preuzeto 24. aprila 2016, sa <http://www.vijesti.me/vijesti/crna-gora-dobila-poziv-za-clanstvo-u-nato-863334>.
- [4] Crnoj Gori stigao poziv u NATO – šta sad? Preuzeto 25. aprila 2016, sa <http://www.dw.com/bs/crnoj-gori-stigao-poziv-u-nato-%C5%A1ta-sad/a-18888258>.
- [5] Croft, S., Guaranteeing Europe's security? Enlarging NATO again, *International Affairs*, 78(1), 2002, 97-114.

⁵⁷ Чланице су најбогатије земље света, а Америка, по војној снази прва међу њима, издваја преко 70% укупних средстава за НАТО, што говори о њеној чврстој решености да овај савез одржи и прилагоди променама које се одвијају у међународном систему. Извор: Defence expenditures of NATO countries, preuzeto 16. aprila 2016, sa http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf.

⁵⁸ Rupp, R. E., NATO in Crisis: So They Keep Saying, *International Studies Review*, 12(4), 2010, 650-652, p. 651.

⁵⁹ Yost, D. S., NATO's evolving purposes and the next Strategic Concept, *International affairs*, 86(2), 2010, 489-522, p. 522.

[6] De Nevers, R., NATO's international security role in the terrorist era, *International Security*, 31(4), 2007, 34-66.

[7] Defence expenditures of NATO countries, preuzeto 16. aprila 2016., sa http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf.

[8] Friis, K., Nato Enlargement–Back on the Agenda, *Policy Brief*, 2015, 18.

[9] Gheciu, A., Security institutions as agents of socialization? NATO and the 'New Europe', *International Organization*, 59(04), 2005, 973-1012.

[10] Gibler, D. M. & Sewell, J. A., External threat and democracy: the role of NATO revisited, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 413-431.

[11] Grillot, S. R., Cruise, R. J. & D'Erman, V. J., Developing security community in the Western Balkans: The role of the EU and NATO, *International Politics*, 47(1), 2010, 62-90.

[12] Istraživanje političkog javnog mnjenja Crne Gore (novembar 2015), preuzeto 24. aprila 2016., sa <http://www.cedem.me/me/izdavstvo/publikacije/send/27-publikacije/1725-istrazivanje-politickog-javnog-mnjenja>.

[13] Meyer, S. E., Carcass of Dead Policies: The Irrelevance of NATO, *Parameters: U.S. Army War College Quarterly*, 33(4), 2003, 83-97.

[14] Nakarada, R., Srbija i NATO – izvorišta dilema, U: Simić, D. R. (ur.), *Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti*, str. 311-321, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2011.

[15] Noetzel, T. & Schreer, B., Does a multi-tier NATO matter? The Atlantic alliance and the process of strategic change, *International affairs*, 85(2), 2009, 211-226.

[16] Petrović, D., Srbija i savremeni geopolitički procesi u Evropi i na Balkanu, U: *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, str. 64-77, Medija centar „Odbrana“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 2010.

[17] Razvoj odnosa Crne Gore i NATO – ključni datumi, preuzeto 24. aprila 2016., sa <http://www.mvpei.gov.me/rubrike/nato/Razvoj-odnosa-Crne-Gore-i-NATO-kljucni-datumi>.

[18] Rupp, R. E., NATO in Crisis: So They Keep Saying, *International Studies Review*, 12(4), 2010, 650-652.

[19] Simić, P., Evroatlantizam i stvaranje „bezbednosne zajednice“ na Balkanu, U: *Nova Srbija, novi NATO – vizija budućnosti za XXI vek*, Transconflict Serbia, Forum za etničke odnose, Klub 21, Beograd, 2011.

[20] Srbi za Rusiju, ne žele u EU i NATO, B92 i CESID, preuzeto 15. juna 2016, sa http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=08&nav_category=11&nav_id=1117591.

[21] Stanković, S., O granicama Republike Srbije – bezbednosni aspekt, U zborniku: *Srbija u savremenom geostrateškom okruženju*, str. 284-299, Medija centar „Odbrana“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 2010.

[22] Strani mediji o pozivu CG u NATO, preuzeto 24. aprila 2016, sa <http://portalanalitika.me/clanak/210874/kako-su-strani-mediji-izvestili-o-pozivu-crnoj-gori-da-pristupi-nato-u>.

[23] Svjetska štampa o pozivnici za NATO: Rusija iritirana zbog Crne Gore, Radio Slobodna Evropa, preuzeto 25. aprila 2016, sa <http://www.slobodnaevropa.org/content/sta-pise-svjetska-stampa-o-pozivnici-nato-za-crnu-goru/27407258.html>.

[24] Take That, Vladimir! Foreign policy, preuzeto 25. aprila 2016, sa http://foreignpolicy.com/2015/12/02/take-that-vladimir-putin-nato-europe-russia-montenegro/?wp_login_redirect=0.

[25] Veličkovski, I., *Mesto i značaj NATO-a u spoljnoj i bezbednosnoj politici Sjedinjenih Američkih Država posle 2000. godine*, Master rad, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013.

- [26] Yost, D. S., Assurance and US extended deterrence in NATO, *International Affairs*, 85(4), 2009, 755-780.
- [27] Yost, D. S., NATO's evolving purposes and the next Strategic Concept, *International affairs*, 86(2), 2010, 489-522.
- [28] Zagorcheva, D., NATO Enlargement and Security in the Balkans, *Journal of Regional Security*, 7(1), 2014, 7-33.
- [29] Zbornik radova „Nova Srbija, novi NATO – vizija budućnosti za XXI vek”. Transconflict Serbia, Forum za etničke odnose, Klub 21, Beograd, 2011.
- [30] Баришић, И., Талијан, М. и Бериша, Х., Балкан – изазови, ризици и претње, *Војно дело*, 66(2), 2014, 72-92.
- [31] Величковски, И., Слабе државе Западног Балкана као могућа претња регионалној безбедности, *Годишњак Факултета безбедности*, 2015, 103-121.
- [32] Гађиновић, Р., Србија и НАТО – изазови и одговори, У: *Србија и НАТО – За и против (Мишљења и расправе)*, стр. 109-114, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010.
- [33] Ђорђевић Б. и Глишић, М., *Организација Северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.
- [34] Закон о буџету Републике Србије за 2016. годину, преузето 25. јуна 2016, са <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/3204-15.pdf>.
- [35] Зборник радова са скупа „Атлантске интеграције – предности и недостаци”, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2011.
- [36] Зборник радова *Србија и НАТО – За и против (Мишљења и расправе)*. Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010.
- [37] Истраживање – Србија, јесен 2015, Нова српска политичка мисао, преузето 25. априла 2016, са <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/istrazivanje-srbija-septembar-2015.html>.
- [38] Кековић, З., *Системи безбедности*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2009.
- [39] Килибарда, З., *Основе геополитике*, Службени гласник, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2008.
- [40] Механизми сарадње са НАТО-ом, Министарство одбране Републике Србије, преузето 12. маја 2016, са http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4358.
- [41] Обрадовић, Ж., *Геополитика Србије*, Мегатренд универзитет, Београд, 2011.
- [42] Предлог Закона о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Организације НАТО-а за подршку и набавку (NSPO) о сарадњи у области логистичке подршке, преузето 27. априла 2016, са http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/154-16.pdf.
- [43] Пророковић, Д., *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Београд, 2012.
- [44] Саопштење СН60, Републички завод за статистику, преузето 24. јуна 2016, са http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/80/59/Saop_186_SN60_srb.pdf.
- [45] Степић, М., *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004.
- [46] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС”, број 88 од 28. октобра 2009, преузето 16. априла 2016, са http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_20nacionalne_bezbednosti_lat.pdf.
- [47] Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС”, број 88 од 28. октобра 2009, преузето 19. априла 2016., са http://www.vba.mod.gov.rs/strategija_odbrane_lat.pdf.